

A XIX. századi irodalomtörténeti kutatások helyzetéről

Általános a panasz, hogy a XIX. század irodalmának kutatása mélyen apályos korszakát éli. Sem szervezeti összefogása, sem átgondolt terve, sem igényekre figyelő utánpótlás-nevelése nincs e területnek.

(*Előzetes megjegyzés: a század két felének eltérő megítélése a kutatás szemszögéből.*) Mielőtt e panasz jogosultságának mérlegelésére, kiváltó okainak forrására térnénk, állapítsuk meg: e panasz többnyire csak a századközépi s a század második fele irodalmára szokott vonatkozni. A reformkor, a késő felvilágosodás s a kora romantika megforradalmi szakasz irodalmában, a közvélekedés úgy tartja, rendszeres, állandó és tárgyyszerű föltáró és földolgozó munka folyik. S ez, úgy tűnik föl, jórészt meg is felel a valóságnak, ha egyoldalúsággal, módszertani elégtelenséggel, a folytonos önkorrekció hiányával gyakran találkozhatunk ezen a területen is. Elég utalni a romantika hallatlanul bonyolult kérdésének sokszor egyszerűsítő, a sokoldalú komparatizmust gyakran nélkülöző, a kortárs- és utóirányokkal való viszonyítást nem ritkán elmellőző kezelésére. Vagy a komplex, a tudati áttételek megragadására alkalmas, az esztétikai hatás sajátságait befogni képes fogalomkincs viszonylagos szegényességére, vagy a szociológiai értelmű művelődéstörténeti összkép gyengeségére, a társtudatterületeket figyelő törekvések csekélységére rámutatni.

Míndez azonban olyan probléma, amelyet a fejlődő kutatás természetszerűen hoz magával. Nehézségek, amelyek a korábbi felfogások és módszerek mindig nehéz felülvizsgálásával, kibővítésével, módosításával rendszerint együttjárnak. Megvan azonban a korszakra a szervezet, a keret, főleg pedig a kutatói gárda, mégpedig mind az idősebb, mind a fiatalabb, mind pedig a középső generációkban. A kutatásnak a fővárosban két központja is van, az Egyetemen is, az Intézetben is. Amihez még a vidék is, különösen Debrecen, tekintélyesen hozzájárul; sőt, oly egyedi kutatókból is körülvéshi ezeket az intézményeket egy laza hálózat, akik státus tekintetében nem tartoznak ugyan hozzájuk (pl. Orosz László, Solt Andor, Taxner E. stb.), de kapcsolatuk van velük.

(*A század második s harmadik harmadának kérdése; megszerítések.*) Nem így áll a helyzet, vélik, a századközéppel s a század második felével.

Hangsúlyozzuk, hogy az e területen mutatkozó vélt vagy valóságos hiányok s azok föltehető okai, s ezeknek meg elképzelhető kiiktatási javaslatai alkotják a következő lapok tartalmát. Eleve tartózkodunk egyes művek, egyes szerzők méltatásától, legyenek mégoly kiválóak is. S lehetőleg tartózkodunk egyes művek és szerzők elmarasztalásától is, bármint nyilatkoztak légyen is róluk egyik vagy másik orgánumban. Néhány karakterisztikus jelenségre szeretnénk felhívni a figyelmet: s nem kritikái feltárt óhajunk készíteni; s még kevésbé a megjelentetett kritikák feltárását. Bizonyosan könnyebb, főleg pedig kényelmesebb (s talán itt-ott termékenyebb is) volna ugyan konkrét munkákra s azok kritikájára hivatkozni. Abban a harmonikusnak nehezen mondható légkörben azonban, amely irodalomtudományi közéletünket, kivált néhány neuralgikus pont körül betölti, a művek sorra vétele esetén alighanem mégis a vesztetesség volna a több, mint a nyereség. Oly pszichológiai tény, amellyel szemben morálisan könnyű érvelni, de amellyel kellő realitásérzékű embernek eleve számolnia kell.

I. *Előzmények: „monográfia-korszak”.* A felszabadulás utáni egy-másfél évtizedben az irodalomtudományi munka elsősorban szorosabb értelemben vett irodalomtörténeti munka volt, s ennek egyik slytpontját éppen a XIX. század alkotta. A századközép kezdettől a figyelem középpontjában állt, a század harmadik harmada viszont csak az ötvenes évek végétől nyert egyre nagyobb teret. A monográfiai szakaszának szeretik ma nevezni ezt az irodalomtudományi szakaszt. Valóban, egy sor monográfia keletkezett s talán legtöbb épp a XIX. század nagy íróiról, nem utolsósorban a század második harmadának nagy íróiról.

Ezek a monográfiák szinte minden esetben monográfiaelődre támaszkodhattak. Ez egyáltalán nem kisebbíti érdemüket, de azt mutatja, a legalapvetőbb, a kiinduló anyagfeltáró munka már adva volt. Ezt kellett a közben feltárt s az új monográfia-szerzők által felszínre hozott anyaggal kiegészíteni.

Ígyis anyagfeltárók is voltak e munkák, nem csupán feldolgozók; legfőbb feladatuknak mégis az új, marxista szemléletű bemutatását tekintették. Többségük, azt lehet mondani, az életrajz-pályakép-monográfia ama hagyományát folytatta, kísérte meg átalakítani a marxista életnek megfelelően, amely a századelőtől szokásos volt, s a két háború között különlegesen ki is izott irodalomtörténetírásukban. Az író művekben megnyilvánuló közéleti magatartása kaptak a legnagyobbat, s az írókat mint egy-egy szociális réteg képviselőjét vagy közéleti álláspont megtestesítőjét állították be a monográfus, a nemzeti társadalom fejlődésének feltételezett menetébe ágyazva. A művek megírásánál az írói magatartás megnyilvánítóiként épültek be a monográfiába; az egymásra ható más-más fajta, más-más alkotásmódú vagy szemléletű művek pedig mint az író életművénél az irodalomtörténet reprezentálói, egy-egy korszakának karakterizálói kerültek megítélésre.

A művel mint esztétikai tárggyal, a művek csoportjaival mint egy speciális tudatterület tipizálható nyilatkozás-formáival, a művekkel mint a művészetek egészében anyagokkal, anyaguk feldolgozásával specifikálható alkotásokkal, a megírásuk után is folyamatosan változó, az új történelmi körülmények között új jelentést felvevő szellemi létezőkkel viszonylag kevésbé foglalkoztak ezek a monográfusok. Mint ahogy a művek által hordozott értékeknek sajátos esztétikai minősítésével, létezési feltételeik meghatározásával s az egyetemes értékek közé való beillesztésével, hierarchizálásával is kevésbé foglalkoztak. Törekvések művelődéstörténeti összképek rajzára érvényesültek ugyan, s ezek a képek a két háború közötti változatokhoz képest is abban hoztak újat, hogy valódi politika- s társadalomtörténeti alapot igyekeztek adni. A különböző művészeti jelenségek esztétikai síkon, esztétikai karakterisztikán át való konfrontációi feleltetése, közegkülönbségei egyelőre meglehetősen kevés figyelmet nyertek. Bizonyosan rejtőzött ebben az is, hogy a Lukács képviselte irány köztudományban is kizárult a magyar közéleti tudományból: előbb az előzményből, a két háború közötti irodalomtudományból, majd az új korszakból, épp a „monográfia-korszak”-ból. Röviden, az irodalmi műveknek oly sokoldalú, sokrétű esztétikai vizsgálata, mint mondjuk a polgári irodalomtudományban a pszichológusok s a művelődéstörténeti irányon túllépő O. Walzénál, vagy a marxista irodalomtudományban Lukácsnak a két háború közötti vizsgálata műveiben, műveivel legjobban részleteiben nem igen jött létre sem a két világháború között, sem a felszabadulás utáni másfél évtizedben.

I. A mai helyzet néhány vonása: a viszonylag föltárt századközep, a majdnem feltáratlan anyag. Az ez időben keletkezett művek mégis igen nagy értékűek. Ezek a művek elsősorban, mint mondjuk, a század első, főleg második harmadára koncentráltak. S ez érthető. Nemcsak azért (s nem elsősorban azért), mert itt alapozó anyagfeltáró munkára már kevésbé volt szükség, hanem azért, mert a szocialista közművelődésnek, iskolai oktatásnak – mint közvetlen hagyomány – egyik súlypontja a korszak s ezek az írók alkották. S mert a XX. század irodalmának halaszthatatlan feldolgozására előbb ennek az örökségnek mint a közvetlen előzménynek, vagy inkább: viszonyítási pontnak, új szemléletre, új értékelésre volt szükség.

Az előzmények és a viszonyítási pontnak ez a századközépbe való helyezése – 1848–49 jelentősége lett – nem utolsósorban abból adódott, hogy a XIX. sz. harmadik harmadának tudattörténeti, művelődéstörténeti fontosságát a XX. sz. oldaláról nem ismerték föl vagy el. Ami viszont, egyebek mellett, a csupán egyes nagy írókban való gondolkodásmódnak is következménye lehetett. Az a történelmi szemlélet, amely minden nagy korszak előtt elvégzi a maga talajjelölő-készítő munkáját, s amely nélkül a korszak a nagy korszakokat sohasem magyarázhatja meg, így bizonyos fokig homályban maradt. A történet, persze, néhány (többnyire kisebb) életrajz-pályaképi típusú monográfia a század harmadik harmadából is, de részletes, átfogó igényű feltárás és rendszerezés ezen a területen igazában csak az utóbbi évek Kézikönyv előkészítése folyamán ment végbe.

Hogy mily nagy munkát kellett akkor hirtelen elvégezni, akkor értjük meg, ha meggondoljuk, egy szakaszról kellett bemutatónak-viszonyító-ítélő képet rajzolni, amelyet a két világháború között jelentősen összefoglaló művek többnyire egy-két lapon, vagy éppen egy-két bekezdésben intéztek el (l. Szerb A. igen figyelemreméltó összefoglalását, vagy akár a Schöpflin-féle korszak-monográfiát). A munka megírásában ugyan megelégnünk az érdeklődés (Halász G., Németh L., Komlós A., Féja G.), de a munka bizonyosságát, meggyőzősége, inkább intuitív érzékenységre, mint beható szak-ismeret eredménye volt. (Tragikomikus és fájdalmas tény, hogy a korszakot akkor *tényszerűen* inkább az egyre fasisztoidabbá váló Farkas Gyula ismert.) Hogy az Akadémiai 4. kötet oly (szinte természetesen) nagy terjedelmű lett, annak éppen az a bensej magyarázata és jogosítója, hogy a kötetben e kötetet volt kénytelen magát az előzetes kutatást is s annak összegző eredményeit is magába fogadni. Az előbbiek nélkül ugyanis csak profétálásnak számítottak volna az utóbbiak, hiszen az előbbiek nyomtatva, hivatkozási alapot szolgáltatva, csak igen kis részben voltak folyóiratokban közzétehetőek.

Ennek a hirtelen elvégzett feltárásnak és rendszerezésnek, természetesen, bizonyos kérdések pontos megválaszolására hiányát eleve fikciókkal kellett kitoldania. Néhány példát hadd idézzünk. Két évtizeden

folyt a polémia az állítólagos „Arany–Reviczky”-féle kozmopolita-vita körül; de senki meg sem említette, – a kézikönyv sem – azt az országos folyóiratot, amely Arany versét megelőzően öt hosszú esztendőn át minden számában kitérő cikkekkel közölte a kérdéssről, s amelynek Reviczky verse csak bágyadt visszhangja. Vagy: a Kemény-kérdést máig anélkül oldjuk meg *politikai-ideológiai* tekintetben, hogy rendelkezniénk, rendelkezhetniénk publicisztikájának ismeretével. Nem kiadva, de még csak regiszterbe sincsenek fogva cikkei. Vagy: Arany esztétikájáról úgy jelent meg összefoglaló mű, hogy közben folyóirataiban két teljes kötetre való esztétikai vonatkozású (könnyen hozzáférhető) írása felgyűjtetlen, ismeretlen volt, s feldolgozatlanok voltak maguk a folyóiratok is. (Az Arany esztétikájáról szóló könyv érdemes szerzője, jellemző módon, még Arany-citátumainak egy részét is a Voinovich-életrajz egészen megbízhatatlan idézet-textusaiból vette.) Vajda arcképét anélkül rajzoltuk meg, hogy még bensőbb ismerői sem tudtuk, hogy Vajda a 70-es években több éves cikkiról tevékenységet végzett egy közismert lapban, mégpedig ismert Aristides álnevéen. Toinai nemzedéktársairól adott ragyogó karakterképei a Családi Lapokban máig érintetlenül hevernek. Gárdonyi önéletrajzi s magát kortársaival szembeesítő karcolatai olvasatlan folyóiratokban vannak szétszórva. A Het-et úgy magasztaljuk, mint fordulóponthoz, hogy a nála néhány évvel előbb megjelent, a nála szinte szöveggel sem kevésbé érdekes, újszerű, de gyakran magasabb Magyar Szalonról szó sem esik.

S mindezek csak találatokra kiemelt tények, amelyeket folytathatnánk komparatistákai, s recepciósi tényyszerűségekkel. Teljesen tisztázatlan a közművelődési-irodalmi lapok, Marx-recepciója, Marx-adaptációja, holott pl. az említett Magyar Szalon-nak szinte nincs oly száma, amely ne idézne, ne hivatkozna, ne értelmezne e vonatkozásban. Nietzsche első két fontos művével, A tragédia születésével s a Korszerűtlen eszmélkedésekkel külön-külön, a megjelenés évében (!) nagy tanulmány foglalkozik, mégpedig valószínűleg külföldön elsőnek; De Sanctis alapvető tanulmányát, a Schopenhauer és Leopardi-t a keletkezés után hamarosan ismerik, alkalmazzák Magyarországon; Brandes műveit kiadásuk évében rendre bemutatják. S minderről, s mindennek a funkciójáról, jelentőségéről nem vagy alig írtunk valaha is. Noha valamennyien tudjuk, hogy a szellemi, művelődési légkör megítélésében az ily tények mily nagy fontosságúak.

(A kritikai kiadások anyagfeltárása és a művelődési szerkezet vizsgálatának anyagfeltárása.) Készül a korszakból néhány kritikai kiadás-sorozat. Tehát nem lehet mondani, hogy nincs ezen a területen filológiai munka. Sőt, igen jó szintű filológiai munka ez, a maga nemében. S erre a nemre szükség is van. Kérdés azonban, csak erre a nemre van-e szükség, sőt, erre a nemre van-e elsősorban szükség? Ugy véljük, a szellemi vegetáció, a művelődési infrastruktúra a világnézetűi orgánumok szociológus-történeti, interdiszciplináris-konfrontatív feltárára s feldolgozására is égetően szükség volna. Évekig vitakozgattunk hin und her, volt-e irodalmi „Deák-párt”, s ha volt, milyen volt a fölfogása, ki ellen volt párt ez a csoport (stb.) – de, valljuk meg, harminc esztendőn át nem jutottunk hozzá, hogy a csoport központi orgánumát, amely szinte röntgenképe a csoportnak, a Csengerly-féle Budapesti Szemlélt akár csak részleteiben, csak futólag is, feldolgozzuk. De bőven lehet sorolni későbbi példákat is. Szekfű Gyulától Horváth Jánoson és Németh Lászlón át Rónay Györgyig óriási kisugárzást ereje volt Asbóth János művelődésszociológiai, művelődésszociológiai tevékenységének. S még csak egy sovány életrajzi füzettel sem rendelkezünk róla. Beöthy Leó a magyar viszonyokra, a 70-es évek elején, egész (és igen figyelemreméltó) liberális ökonomiai szociológiai, művelődési szisztémát dolgozott ki, Kállay Béni St. Mill szabadság-értelmezését alkalmazta a magyar viszonyokra – de melyik magyar irodalomtörténeti munka vette őket számba a közgondolkodás rajzában, magyarázatában? S ismerjük-e, számon tartjuk-e mi, irodalomtörténészek a Zenésztétikai Lapok filozófiailag s esztétikailag igen mélyjártatú Wagneriánus harcát, akkor, amidőn pl. a szimbolizmus hazai kezdeteit fontolgatjuk?

(A teljesebb társadalomtörténeti-ideológiai értelmezés feltételei.) Első pillanatra részletkérdéseknek, ill. az irodalommal csak lazán összefüggő művelődéstörténeti kérdéseknek látszhatnak az ilyen s hasonló problémák, hiányok. Valójában egyáltalán nem azok. A művek, az életművek, az irányzatok keletkezésének, befogadásának, hatásának, funkciójának magyarázatához elengedhetetlenül szükségesek. Az ideológiai, a világnézetűi értelmezés éppen a művelődéstörténeti, a gondolkodástörténeti háttér feltáratlansága miatt nem erős oldala, kivált éppen a század harmadik harmadában a kutatásnak. Egyetlen frapáns példa jól megvilágítja ezt. A korszak uralkodó polgári világképe, a pozitivisták az irodalomtörténet részéről alig részvétel, néhány (Hóman-Thienemanntól örökölt) általánosságokon túl valódi figyelemben, holott a korszak folyóiratai telve vannak szellemével. Így eshetett meg, hogy marxista szerzők egy része is átvette azt a teljesen elfogadhatatlan felfogást Justh Zsigmond gondolkodásáról, eszméinek értékéről, amelyet a két háború közti időszak neokonervatív vagy neoneonacionalista szerzői alakítottak vele kapcsolatban ki. Holott a speciáldarwinizmus egyik naiv, de kihívó és mélyen retrográd jelenségéről van szó, regényeiben is, naplójában is.

(Az elődök kritikájának hiánya.) Egy másik fontos problémája rejlik itt e félszázad kutatásának. Az elődök eredményeinek mérlegelése, megrostálása nem ment kellőképp végbe. Így a késő szellem-történet, a följúlt (sainte-beuve-i) pszichologizmus, a művelődéstörténet stílustörténeti válfaja vagy

élményreprodukáló „artistikus” törekvések jegyében fogant ama munkák, amelyeknek szerzői tiszteletreméltó emberi-erkölcsi (vagy éppen politikai) magatartásról tettek tanúságot, s rajongó irodalomkedvelők és jó íróművészek voltak, szinte kritika nélkül származtak át. Elég itt a kitűnő (e sorok írója által különösen tisztelt) Halász Gábor nagyon figyelemreméltó, de semmiképp sem elfogadható viktoriánus tanulmányára utalni (amelyben végül is a 47-es Sommsichot magasztalja föl), vagy az ugyanő zecsesszió-felfogására, századvég-szemléletére felhívni a figyelmet.

II. *Kísérletek.* A hatvanas években a magyar irodalomtörténetírás valamennyi korszakában a monográfiák végképp megriktulni látszottak. Helyüket tanulmányok s tanulmánykötetek foglalták el. Nyilvánvalóan szimptomatikus jelenség ez. Az életrajzi, a pályaképi monográfiákkal kapcsolatban, úgy látszik, tudatossá vagy csak megéretté lett az az általános meggyőződés, hogy addigi karakterükkel elvesztették korszerűségüket. Bizonyítja ezt az is, hogy a tanulmányok javát, ha éberen figyelni őket az ember, lehetetlen nem úgy felfogni, mint készülődést egy új típusú monográfia eszközeinek, szempontjainak, kereteinek kidolgozására, kontúrjainak kirajzolására. S viszont: az a néhány könyv, amely ebben az időben a monográfia jelzést vállalta, többnyire nem igazi monográfia; esszézerű tanulmányok szorosabb-tágabb füzére, a kronologikus, az asszociatív, a tematikus, vagy éppen a szubjektív recepciós-élményi-vallomásos egymáshoz kapcsolódás jegyében. Tárgyas szakszerűséggel megfogalmazott célkitűzésű, tárgyas szakszerűséggel kijelölt történeti-esztétikai tételű, tárgyas szakszerűséggel érvelő monográfiát viszonylag igen-igen keveset találunk a 60-as évtizedtől irodalmunk bármely korszakából; így ebből is.

Erre a korszakra vonatkozóan az utolsó évtizedben—másfél évtizedben két irányban történt a szintetizáló feldolgozás új válfajának megteremtésére kísérlet. Az egyik a művek élményvilágának, mégpedig az ún. korszakélményként felfogott élményvilágnak befogadói-olvasói élményként való, irodalmias szövegű megelevenítési kísérlete. A másik a történeti-esztétikai típusok leírásával, származtatásával és konfrontációjával igyekezett közelebb jutni a művekhez, s a művek vélt interpretációján át a korszak folyamataihoz s azok szisztematizálásához.

Az elsőt a szubjektivisták szellemtörténet felújításával, a másodikat a forma fontosságának túlhangsúlyával váltoa a kritika. Mennyire jogosan, — nem tanácsos ezúttal vitatnunk, mert sorra kellene vennünk a lehető érveket s ellenérveket egyaránt, s ez igen nagy terjedelmet s időt igényelne.

Fontosabb megállapítanunk, mindenfajta kísérletnek leginkább sebezhető pontja az ezen a területen, hogy az igazi marxista vizsgálódást kielégítő, az osztársadalmi fejlődésértékekben gondolkodó ítélkezésnek nem áll rendelkezésére kellő ismeretanyag. Ez ellen a megállapítás ellen, ez ellen a követelmény ellen azt lehetne felhozni, hogy a kellő ismeretanyagot viszont csak akkor lehet szelektálva feltárni, csak akkor lehet az értelmetlen, a szemponttalan filologizmust kikerülni, ha megfelelő célokkal, feltételezésekkel közelítjük meg az anyagot. S ez igaz: reális hipotézisek nélkül munkát kezdeni, munkát végezni lehetetlen. De az is igaz: reális munkahipotéziseket csak kellő anyagismeret birtokában lehet felállítani. Az életrajzi, a pályaképi monográfiák, természetesen, ma is hasznosak, nélkülözhetetlenek; kellő tágasságuk, kellő korszerűségük hiányát azonban minden bizonnyal azért érzi oly erősen a köztudat, mert — akár tudatosan, akár csak benyomásszerűen — látja, hogy az a sokrétű szintetizálás, amely csukagyan megmagyarázhatja a művek és irányzatok, stílusok és műfajok esztétikai sajátosságainak egyrészt keletkezését, másrészt hatáskifejtő társadalmi továbblétezését, ily szűk keretben lehetetlen; könnyen pozitivisták egyéni pszichologizmusához vezethet vissza. Az irányzatrajzok s a műfaj történetek pedig, pusztán pszichológiai, „korélményi” vagy pusztán politico-szociológiai anyagra fundálva, a művészeti alkotás társadalmi-egyedi kettős funkciójának egyikét rendszerint homályban hagyják. Teljes mezőnyrt befogó, bár erősen specifikált hangsúlyú, szociális tudattörténeti s tudatelméleti vizsgálódásokra volna szükség a rendelkezésre álló s javarészt feltáratlan anyagban. *Fejlődési, funkciók életérték szerinti megértésre* és ítélkezésre csak ezek vezethetnek.

Javaslatok. Semmiképpen sem szabad a korszak vizsgálatának s feldolgozásának lehetőségei közül a hagyományos, átöröklött módszereket és formákat kihagyni. Akibe ezek erősen begyökeresedtek, egy bizonyos koron túl, nehezen is alkalmazkodnák máshoz. Ezeket a módszereket és formákat azonban hozzá kell igazítani a marxizmus követelményeire. Már amennyire, persze, egyik világszemlélet által kitermelt metódust és formát egy másik világszemlélet követelményeihez hozzá lehet igazítani. S véleményünk szerint lehet; a marxista történeti dialektika egyik nagy ereje az örökség értékeinek elválasztása az örökség gátló tényezőitől.

Az igazán fontos azonban az volna, hogy induljon meg minél előbb a kor teljes társadalmi és tudattörténetére koncentráltó, azzal konfrontáló kutatás. Mégpedig olyan kutatás, amely párhuzamosan igyekszik kimunkálni a komparatistikának, az alkotás- és befogadás-élettanának, a történeti poétikának, a történeti művelődés-szociológiának (stb.) a korszak megragadására alkalmas fogalmait. Ez azonban csak úgy lehetséges, csak úgy kerülheti el a történeti relativizálást, ha szilárd mai marxista esztétikai támpontonról hozza létre fogalmait; mégpedig az esztétikai értékeket az *egyetemes életértékek hierarchájába* besoroló magatartás támpontjáról.

Ez azonban túl általánosan megjelölt követelmény.

Miként lehet egy korszak tudattörténetéhez, az irodalmat teremtő s befogadó rétegek tudattörténetének hiteles kuttóíhez hozzáférni? Nyilván, sokféle metódus lehetséges, amelyek felsorolása itt szükségtelen és képtelen vállalkozás volna. Egyet-kettőt említsünk meg. A legfontosabbak egyike a korban kétségtelenül a művelődési folyóiratok, a művelődési lapok feltárása lehetne. Egyáltalán nem szokványos lapfeldolgozások volnának óhajandók. Hanem sokrétű, lehetőleg minden szakmai területet felfedező, szembesítő feldolgozások. Egy példát: halaszthatatlanul sürgős volna a Csengery-féle Budapesti Szemle (s általában a Csengery-kör által létrehozott kiadványok) mindenfajta művészeti s művelődési ág oldaláról való szembesítő feldolgozását elvégezni; szembesíteni a lap történettudományi és természettudományi, képzőművészeti és irodalmi, filozófiai és politikai felfogását, s a végső képet szembesíteni részint a korszak más hazai s külföldi csoportjainak felfogásával, részint a csoport által létrehozott szépirodalmi alkotásokkal. Nem kell hangsúlyozni a sajtó egészen különleges jelentőségét a tőkés-polgári világban, kivált a XIX. század közepén, végén, a dualista korszakban, amidőn a sajtó egyeduralgó a művelődési kommunikáció területén (szemben pl. a ma rádiójával, televíziójával, mozijával). Halaszthatatlan *A Hét* első korszakának földolgozása is.

Hasonló vizsgálódási módszer lehetne egy-egy műfaj vagy műfaj-típus magyar súlypontú világirodalmi áttekintése. Vagy a műfajok életének s hatásának a *társadalmi befogadás* oldaláról való vizsgálata. Mindenesetre, a korszak elejétől kellene elindulni.

Akármilyen módszert választunk is, a végcél ebben a korban annak a szellemi-művelődési-lelki folyamatnak művelődéstörténeti-társadalmi feltárása, amelyből a kor művei születtek, s amelyben a következő szakasz irányai előkészültek.

Organizációs kérdések. Két kérdést szokás feszegetni: alig van a terület kutatásának jól képzett szakembere (kivált éppen olyan, aki ennek az „infrastruktúrának” s a kor komparatiztikus vizsgálatának birtokában volna), s nincs működőképes centruma. Mindkét vélekedés csak félig igaz. Meglehetősen a száma azoknak a közép és fiatal kutatóknak, akik kellő összefogás segítségével igen jó, eredményes munkát végezhetnek, s a különböző erősen eltérő megközelítések problémái egy ilyen laza szervezetben kiiktatódnának; s benne épp az értelmes viták, a felfogásmódok és munkamétódusok kidolgozásának teremtődne tér. Hozzon tehát létre az Intézet, Sötérnek, mint korszak szakértőnek patronátusával, a Reneszánsz-csoporthoz hasonló munkacsoport lehetőségét elősegítené, pillanatok alatt elindulhatna a kutatás. S ez a személyes ellentétek (egyébként lassan eltűnő, egyesektől azonban mesterségesen szított) elemét is kiiktathatná. A rendeltségi viszonyok presztizskérdése, amely sokszor, sajnos, a munka érdemi része fölé emelkedik, s a különböző erősen eltérő megközelítések problémái egy ilyen laza szervezetben kiiktatódnának; s benne épp az értelmes viták, a felfogásmódok és munkamétódusok kidolgozásának teremtődne tér. Hozzon tehát létre az Intézet, Sötérnek, mint korszak szakértőnek patronátusával, a Reneszánsz-csoporthoz hasonló szervezetet, s ebben induljon meg a föl-táró-földolgozó munka, amely azonban, mint hangsúlyoztuk, eleve hármás jegyet kellene, hogy magán viseljen: laza szerkezete ellenére erősen koordinált kellene hogy legyen; művészeti s tudati ágak közt konfrontatív, s irodalmak közt komparatiztikus metódust kellene hogy kövessen, s a marxista esztétika és irodalomtudomány kategóriarendszerét korszerű, történeti alapozású poetikai s ideológiai fogalomkinccsel kellene hogy bővítse.

Németh G. Béla

Petőfi verseinek készülő metrikai monográfiájáról*

Nagy költőink verseinek monográfikus metrikai vizsgálatát programszerűen Gáldi László hirdette meg.¹ A kíváncsalom külső okai egyértelműek. Nemzetközi példák állnak előttünk,² fáziskésésünk e téren máris számottevő. A műelemzés iránti fokozódó érdeklődés, amely korunkat különösen jellemzi, megbízható minőségű és nagy mennyiségű metrikai információt igényel,³ miként a verstan

* Folyóiratunk ilyen jellegű stúdiumok közlésére csak kivételesen vállalkozhat. A közlési lehetőségek szűkös voltát számba véve adtunk helyet e közleménynek, hogy a hasonló területen dolgozók figyelmét fölhívjuk e munkára. (Szerk.)

¹ Jegyzetek Petőfi jambikus versformáiról, *Tanulmányok Petőfiről*, Szerk. PÁNDI Pál és TÓTH Dezső, Bp. 1962, 467–68.

² Orosz, német, francia példákat Gáldi fenti tanulmánya említ. Kecskés András hívta fel figyelmem két friss szovjet munkára, Holsevnyikov 1972-es és Gaszparov 1974-es művére, ez utóbbi számológépekkel szinte az egész orosz nyelvű költészetet áttekinti metrikailag.

³ Hiányát olyan népszerű kiadványok ellentmondásos metrikai nézetei, magyarázatai is bizonyítják, mint például a *Miért szép?* sorozat lírai kötetei (1966, 1973, 1975).